

Onderzoek naar kritische politiestatistiek

Over leven van een wetenschapper

Annika Smit¹

Mijn context ter inleiding

Mijn hoofd voelt zwaar en in mijn lijf waart een diep gevoel van verdriet. Gisteren belde mijn zus, ze had gedroomd dat het niet goed met me ging. Mijn dochter heeft nachtmerries die te maken hebben met mijn werk. De spanning loopt op en ik weet: mijn weg hieruit begint met accepteren, opzoeken wat zich in mij roert, en dat verdragen. Dan dienen zich inzichten aan en kan ik verder. Maar eerst moet ik tijd en ruimte vinden om hier doorheen te gaan, door wat zich roert in mij. Dit proces manifesteert zich bij tijd en wijle als een strijd – en zodra ik geen strijd meer voer, zie ik hoe ik er deze keer doorheen kan gaan. Na een onrustige nacht zit ik naar de Waal te turen; en dan begin ik te schrijven aan dit artikel voor Waardenwerk.

De eerste woorden zet ik digitaal op papier en ik word kalm; ik voel hoe verdriet naar boven komt dat zich een weg baant naar buiten toe. Mijn ervaringen als onderzoeker van weerbaarheid bij de politie doe ik op vanuit een ongebreidelde nieuwsgierigheid. Deze wordt voortdurend verder aangewakkerd door waarnemingen die tegelijkertijd indrukwekkend en schemerachtig onscherp kunnen zijn, waar ik vaak eerst niet zoveel touw aan vast kan knopen en die leiden tot twijfel en onzekerheid. Gevoed door allerlei

signalen (om mij heen, in mijzelf) word ik ertoe aangezet te onderzoeken wat soms nog in volstrekt duister ligt. Dit betreft regelmatig dingen op andere domeinen of lagen dan waar de politie expliciet mijn expertise voor vraagt en bovendien vele malen gevoeliger liggen en vertrouwelijker zijn dan wat men op het oog heeft. De politie verzoekt mij om zekerheden te geven of die tenminste op korte termijn te ontwikkelen, daar waar ik zelf soms nog volledig in het duister tast.

De behoefte aan zekerheid van de politie is in lijn met hoe ‘de wetenschap’ werkt, die aanstuurt op verslaglegging van gepolijste *producten* van onderzoek. Terwijl een dergelijke product-verslaglegging naar mijn ervaring geen recht doet aan de regelmatig rauwe processen die eronder schuilgaan. Toegankelijk maken van die rauwheid vraagt naast logisch geordende informatie nog iets anders. Namelijk de overstijgende overdracht van ‘onzegbare’ ervaringen, door ze te benaderen zonder in woorden te kunnen vangen (zie Hamersma, 2008). Het huidige artikel is een uitnodiging om op beide lagen (logisch en overstijgend) te lezen. Ik put daarbij uit ervaringen die ik sinds 2009 heb opgedaan tijdens diverse onderzoeken naar weerbaarheid bij de Nederlandse politie en beargumenteer waarom het

onterecht is dat deze in wetenschappelijke product-verslagen geen plek krijgen.

Overtuigende klachten

Mijn lichamelijke systeem toont mij (en soms anderen) wanneer het niet langer gaat. Het zijn enerzijds waarschuwingen dat ik ruimte op moet zoeken waar ik tot rust kan komen om me met zaken bezig te kunnen houden die ertoe doen en om werkelijk van toegevoegde waarde te zijn. Daar doorheen spelen anderzijds mijn waarnemingen van wat zich roert in weerbaarheid bij de politie, wat ik soms fysiek kan registreren. Deze twee, de fysieke registraties van wat ik waarneem binnen de politie en mijn eigen onrust, zijn bovendien met elkaar verbonden. Voor beide heb ik ruimte nodig; ook om deze te kunnen onderscheiden. Vaak ben ik druk doende in mijn werk als onderzoeker wanneer ik me ontwikkelingen in privé sfeer gewaar ben die van dezelfde orde zijn: lichamelijke onrust en lijfelijke registraties van wat ik daar waarneem. Soms is het andersom: dan ben ik druk doende in privé context wanneer ik merk dat ontwikkelingen in mijn werk raken aan dezelfde thema's. Bijna altijd gaan ze samen op: werk en privé. Weerbaarheid onderzoeken gaat voor mij in de basis over mijn manier van zijn.

Stilstaan bij weerbaarheid van politiemensen, vraagt van mij als onderzoeker om ook stil te staan bij mijn eigen weerbaarheid. U zou als lezer naar aanleiding van bovenstaande de indruk kunnen krijgen dat het niet goed met mij gaat en dat ik overbelast ben; dat is naar mijn beeld slechts zeer ten dele waar. Mijn intens ervaren gevoelens kunnen worden geïnterpreteerd als 'klachten'. Deze vragen een rustige ruimte die niet zomaar ontstaat in mijn hectische werkcontext. Het creëren van die niet vanzelfsprekende ruimte is mijn grootste uitdaging, niet de 'klachten' zelf. Als ik die ruimte bewust weet te maken, word ik me juist van alles gewaar wat van groot belang is in de onderzoeken die ik doe.

De overtuiging dat 'klachten' verminderde weerbaarheid impliceren, leidt naar mijn in-

zicht tot keuzes en besluitvorming in de wetenschap én in de politiepraktijk die de plank mislaan. Deze overtuiging werkt belemmerend in de weerbaarheid van mensen (bij de politie, in de wetenschap, of waar dan ook). Want die weerhoudt hen er naar mijn indruk van om hun ervaringen en gevoelens te accepteren, te doorleven en op waarde te schatten; laat staan om er openlijk over uit te wisselen (zie voor uitwisselingen van der Geest, 1995). Ik constateer een zichzelf waarmakende stellingname, die gebrek aan weerbaarheid doet manifesteren als klachten, door precies hiervan overtuigd te zijn. Deze kernboodschap werk ik uit door weerbaarheid vanuit een alternatief perspectief te belichten. Tegelijkertijd vind ik op die manier al onderzoekend mijn uitweg uit de oplopende spanning; die ik daarmee hoewel soms als belastend, ook waardierend ervaar.

Opvattingen over weerbaarheid

Voordat ik inga op de context van politiewerk, breng ik eerst het wetenschappelijke discours over weerbaarheid terug tot een indeling op hoofdlijnen, om (het belang van) mijn onderzoek te kunnen plaatsen (zie voor een toelichting Smit, 2022). Verschillende wetenschappelijke disciplines gebruiken de term weerbaarheid. Modica en Reggiani (2015) beschrijven dat het waarschijnlijk de natuurkundige Webster was die weerbaarheid (resilience) introduceerde in 1824. Met die term verwees hij naar een teruggekeerd *stabiel evenwicht* na een verstoring. In de ecologie wordt anderhalve eeuw later de term geadopteerd om *dynamische processen* aan te duiden in een complex open systeem (Holling, 1973). Tegenwoordig zie je de term overal opduiken, binnen uiteenlopende wetenschappelijke disciplines en ver daarbuiten.

Bij de politie is in 2010 een dynamische procesopvatting geïntroduceerd, die goed aansluit bij het werk van politiemensen (Smit en anderen, 2012). Het woord weerbaarheid roept een statisch beeld op. Met een focus op 'kritisch presteren' – volledige werkdefinitie *succesvol presteren in kritische omstandigheden*

– is bewust met een werkwoord de nadruk gelegd op het dynamische karakter (Smit en anderen, 2015). Omstandigheden in het politiewerk kunnen extreem zijn en worden vaak belicht vanuit zogenoemde beroepsrisico's, in termen van lichamelijke en geestelijke klachten (Smit en anderen, 2013; Smit en anderen, 2015) en professionele dwalingen (Meershoek en anderen, 2020; Smit en anderen, 2019).

Opvattingen over weerbaarheid kunnen grofweg onderverdeeld worden in perspectieven gebaseerd op: input (bijvoorbeeld weerbaarheid als eigenschap), proces (weerbaarheid dat zich dynamisch in de tijd voltrekt) en als uitkomsten van een proces (Beeris en anderen, 2021; Smit, 2022; Zautra en anderen, 2010). Hoewel de procesopvatting vaak wordt gehanteerd, beperkt empirisch onderzoek naar weerbaarheid zich veelal tot één of hooguit enkele metingen (Janssen en anderen, 2021; Smit, 2022). Wellicht onbedoeld is in de onderzoekspraktijk een dominante focus komen te liggen op input, met name individuele eigenschappen (Kim en anderen, in voorbereiding); en uitkomsten in termen van klachten (Janssens en anderen, 2021). Dit gebeurt ondanks het grote belang van context in weerbaarheid, dat benadrukt wordt vanuit behandelpraktijken (Bakker, 2008). Maar het (langdurig) volgen van individuen in uitwisseling met hun omgeving, is een arbeidsintensieve en daarmee kostbare onderzoeksmethode die relatief zeldzaam is (Smit, 2022).

Weerbaarheid bij politie

Binnen het Kenniscentrum Mens & politieorganisatie van de Politieacademie richt het onderzoek naar weerbaarheid zich op (langdurig) presteren van politiemensen in kritische omstandigheden. Hoe het met politiemensen gaat en hoe zij presteren in het vak hangt samen, maar deze samenhang is complex – zeker wanneer politiemensen in hun kritische

contexten een tijdje gevolgd worden in plaats van beoordeeld in een momentopname (zie Smit, 2022). Over een langere periode in kaart gebracht, blijken persoonlijke eigenschappen die in cross sectioneel onderzoek in verband gebracht worden met weerbaarheid, zoals 'hardiness', niet of slechts zeer beperkt samen te hangen met uitkomstmaten zoals klachten (Janssens en anderen, 2021). Het doorgronden van deze complexiteit vraagt om intensiever en langduriger volgen van politiemensen, om te kunnen belichten wat systematisch veronachtzaamd wordt met een eenzijdige manier van onderzoek doen. Het begrijpen van wat zich menselijk afspeelt in kritische politiecontexten, vraagt naast kwantitatief georiënteerd onderzoek ook hermeneutische methodes. Dit is precies wat gebeurt in de (promotie)onderzoeken naar weer-

De overtuiging dat 'klachten' verminderde weerbaarheid impliceren, leidt naar mijn inzicht tot keuzes en besluitvorming in de wetenschap én in de politiepraktijk die de plank misslaan.

baarheid van de Politieacademie in samenwerking met de Universiteit voor Humanistiek (Smit, 2022).

De vraag hoe weerbaar een politiemedewerker (of de politie) is, noodzaakt een genuanceerde overweging, die in de beantwoording niet in een simpele score uit te drukken valt.

Maar die nuance ligt in de politieorganisatie niet voor de hand (zie Smit en anderen, 2012). Veel makkelijker (en sneller en dus goedkoper) is het om op eigenschappen van individuen in te zoomen. Dit is ook nog eens in lijn met de wetenschappelijke focus in empirisch onderzoek vanuit psychologische en biologische perspectieven op weerbaarheid (Smit, 2022). Hoe cruciaal nuance is in dit vraagstuk, wordt direct duidelijk zodra men zich iets meer verdiept in politiewerk, de context waarin dat gebeurt; en de mensen die dat werk uitvoeren. Hieronder licht ik kort op drie hoofdlijnen het belang van die nuance toe.

Ten eerste: om welke prestatie in het vak gaat het precies? Het maakt nogal wat uit of een politieagent doorpakt bij een aanhouding

met fysiek verzet, de sfeer in een situatie van mogelijk huiselijk geweld wil doorgronden, of dat een chef probeert te mediëren tijdens een verhitte discussie over discriminatie tussen twee medewerkers. Ten tweede: betreft de vraag naar weerbaarheid (mede) de lichamelijke en/of geestelijke gezondheid van een medewerker? Gezondheid kan op uiteenlopende wijze worden opgevat. Gaat het om lichamelijke signalen van stress, of de ervaren kwaliteit van leven? En op welke termijn dienen we te kijken; want wat als politiemensen na een klachtenvrije loopbaan bij pensionering plots gebukt gaan onder een *Post Traumatische Stress Stoornis* (PTSS; zie Smit en anderen, 2013)? Zijn zij dan met terugwerkende kracht 'niet weerbaar' gebleken? Ten derde: onder welke kritische omstandigheden worden de prestaties (en duurzame gezondheid) precies gevraagd? Het

opmaken van een proces verbaal bijvoorbeeld, vraagt iets anders in de context van een afgeronde saai vroege dienst dan direct na de spanning van een reanimatie te midden van opgehitste omstanders tijdens een horecadienst. Om het maar bij een paar kleine voorbeelden te houden; en zonder het bredere perspectief van een mensenleven in ogenschouw te nemen.

Kortom: de vraag naar weerbaarheid van politiemensen verdient aandacht voor context. De organisatie is veel te groot en het politiewerk veel te divers om over 'de politiecontext' te spreken. Het werk van iemand in de noodhulp verschilt veel van het werk van een forensisch onderzoeker, een digitaal onderzoeker, een wijkagent, een infiltrant, een chef van een docententeam, of het werk bij de verkeersongevallen analyse. Stel: een politieagent in de noodhulp is goed in staat om in geweldssituaties door te pakken en boekt het liefst snel zichtbaar resultaat. Diens collega is een sensitieve familieagent die geduldig opmerkt hoe dankbaar burgers zijn als ze

worden gehoord. De eerste persoon maakt in een hectische situatie op straat misschien minder van het stresshormoon cortisol aan dan de tweede, die dan al snel in absolute zin als 'minder weerbaar' gekwalificeerd wordt. Maar wissel deze mensen om, zet ze in elkaars context neer, en ze gaan daar *beiden* waarschijnlijk onder gebukt.

Waar weerbaarheid wankelt

Wanneer vinden we iemand eigenlijk weerbaar; wat zien we dan (niet)? Met andere woorden: wanneer beoordelen we de prestatie als succesvol? Wanneer een arts of psycholoog oordeelt dat een agent ondanks potentieel traumatische gebeurtenissen niet de diagnose PTSS krijgt? Onduidelijk is op welke termijn we dan dienen te kijken, want soms openbaart PTSS zich pas na vele jaren

(Smit en anderen, 2013). En hoe beoordelen we een agent die geen uitweg ziet uit de politieorganisatie door gebrek aan overige werkervaring of diploma's maar toch in staat is noodhulpdiensten te blijven draaien dankzij intensieve support van naasten? Of iemand die met vallen en opstaan iedere keer de draad weer oppakt en vanuit bevo-

genheid de opsporing verder helpt? Vijftien jaar onderzoek naar weerbaarheid binnen de politie heeft me getoond dat uitspraken over weerbaarheid vooral iets vertellen over het perspectief van degene die de uitspraak doet, de belangen die diegene heeft en waar die belangen door ingegeven worden. Hier ga ik in de paragraaf *Dreigend dwaalspoor in weerbaarheid* op in onder de noemer 'interne organisatiedruk'.

In onderzoek naar weerbaarheid bij de politie is de graadmeter doorgaans het uitblijven van gezondheidsklachten (Janssen en anderen, 2021). Zodra ik politiemensen dichter en voor langere tijd nader, merk ik hoe belangrijk morele aspecten zijn in hun weerbaarheid: zingeving en betekenis komen steevast aan de

Vijftien jaar onderzoek naar weerbaarheid binnen de politie heeft me getoond dat uitspraken over weerbaarheid vooral iets vertellen over het perspectief van degene die de uitspraak doet, de belangen die diegene heeft en waar die belangen door ingegeven worden.

orde als politiemensen ingaan op hun streven, hun gerichtheid op presteren en hun eigen gezondheid (Smit, 2022). Waardenvol werk doen, van betekenis zijn, de wereld iets beter maken, dat is voor de meeste politiemensen essentieel en tegelijkertijd een grote uitdaging (Van den Brink en anderen, 2015; Smit en anderen, 2015). Hierin is de politie niet uniek, deze morele motivatie is kenmerkend voor zogenoemde *first responders*. Zo komt in recent onderzoek onder ambulancepersoneel naar voren dat de impact van gebeurtenissen die hun waarden onder druk zetten, als zwaarste worden ervaren. Dit zijn soms situaties die buitenstaanders niet direct als kritisch zouden beoordelen (Dorsman, 2023).

Een uitleg van weerbaarheid in termen van de uitkomstmaat ‘geen klachten’ steekt nogal schraal af bij de zingevende belevingen van politiemensen. ‘Geen klachten ontwikkelingen’ lijkt eerder op *niet leven* – en hoe weerbaar is dat? **Leven zonder klachten te ontwikkelen**: is dat de heilige graal? De overtuiging dat weerbaarheid komt zonder klachten zet ons op het verkeerde been. In ieder geval ben ik er alert op dat die overtuiging niet onbewust doorwerkt als assumptie. De dominante focus op ‘geen klachten’ leidt volgens mij in het onderzoek naar weerbaarheid af van wat in bovenstaande ‘heilige graal’ vóór klachten komt; *leven*. Alvorens hierop in te gaan, sta ik eerst stil bij een aantal punten waarop het denken over weerbaarheid naar mijn ervaring vastloopt.

Dreigend dwaalspoor

Zoals hierboven geschetst, wordt de term weerbaarheid allesbehalve eenduidig en zeer veel gebruikt – het is een containerbegrip en verabsoluteerd tot ‘een ding’. Iedereen heeft daarmee een eigen beeld over ‘het ding’ weerbaarheid (Chmutina et al., 2014). En, zoals dat gaat met dingen, leidt dit tot een beeld van ‘iets’ wat op enig moment bepaald en gemeten moet kunnen worden. Het ding valt niet op het blote oog waar te nemen, maar meetinstrumenten worden geijkt op basis van hun samenhang met (psychische) klachten. Weer-

baarheid wordt als absoluut gegeven vaak instrumenteel benaderd, zo ook bij de politie. Daar is de vraag naar meetinstrumenten en daaraan gekoppelde interventies groot. Het beter leren begrijpen van die vraag heeft me in de afgelopen jaren tot bezinning gestemd, door waar te nemen wat zich onder die vraag allemaal roert.

Vaak zitten de vragenstellers zelf (soms letterlijk) met hun handen in het haar. Maar daar gaat de vraag nooit over. Ik neem de tijd voor dit soort gesprekken. Ze gaan over het welzijn en presteren van anderen: instromende studenten, overbelaste medewerkers in de noodhulp; over de roofofbouw op de feitelijk niet erkende leidinggevende laag in (basis)teams en roofofbouw op docenten en begeleiders; over het schrijnende capaciteitsprobleem; over de behoefte om uitval terug te dringen zodat de roosterdruk afneemt. Het spitst zich toe op een bijna heilig geloof in het ding weerbaarheid. In wat *onbesproken* blijft, tekent zich een fascinerend patroon af: men spreekt niet over de druk die men zelf ervaart om uitval terug te dringen, zeker in eerste instantie niet. Terwijl men bij doorvragen over de manier waarop de organisatie uitval benadert vaak kritisch en zelfs sceptisch is. Die vraagtekens krijgen niet zomaar ruimte, omdat vragen de deur open zetten voor twijfel, die men vanuit een op controle en snelheid gericht systeem niet wil of durft toe te laten. Er lijkt een heksenjacht gaande op de ‘kwetsbaren’ in de organisatie, die de roosterdruk op hun geweten hebben. Maar een heksenjacht valt te wijten aan degenen die jagen.

Gespreksonderwerp of niet, ondertussen staan regelmatig onuitgesproken ervaringen op de voorgrond en zijn voor mij voelbaar. De door capaciteitskrapte en personele uitval veroorzaakte problematiek van roosterdruk wordt toegespitst op een gebrek aan weerbaarheid, dat opgespoord moet worden met instrumenten die (dreigende) klachten meten. In die gesprekken breek ik de vaak intens beleefde ervaringen, observaties van vragenstellers en de door hen gehanteerde logica open. Zij zijn doorgaans gericht op het

bedenken van een instrumentele aanpak voor het ‘weerbaarheidsprobleem’ als gevolg van een ervaren organisatiedruk dit zo snel mogelijk op te lossen. Die interne druk heeft met allerlei verschillende belangen te maken die in zo’n organisatie spelen; niet in de laatste plaats hun eigenbelang om te voldoen aan opdracht en verwachting. Een chef die geacht wordt roosters te vullen en leunt op mensen die maar dóór blijven gaan, hangt daar criteria voor weerbaarheid aan op.

Interne organisatiedruk komt bij afname van vragenlijsten al jarenlang naar boven als grote stressfactor in weerbaarheid bij de politie (Rietveld, 2015; Sollie, 2016; Van Beek en anderen, 2013; van der Torre en anderen, 2014; Van der Velden en anderen, 2013). Daarin zijn de vragenstellers niet anders dan de collega’s voor wie zij instrumenten in willen zetten. Zouden die vragenstellers zelf gebaat zijn bij de inzet van een interventie om weerbaarder om te gaan met deze interne druk? Natuurlijk niet! Want zij kunnen hier wel mee omgaan en hebben geen klachten. Daarmee wordt het (niet) ervaren van klachten centraal gesteld, terwijl men voorbij gaat aan belangrijke aanknopingspunten om het weerbaarheidsvraagstuk te verkennen. Ten eerste gaan ze voorbij aan hun eigen signalen (van spanning, stress), ten tweede aan de betekenis die deze signalen hebben en ten derde aan hun eigen kritische presteren. Want het buigen voor interne druk komt met een oppervlakkige afhandeling van een complex vraagstuk dat daarmee geweld wordt aangedaan.

Ironisch genoeg leidt op deze manier de gereserveerdheid ten opzichte van ‘klachten’ tot een miskennis van eigen signalen die juist behulpzaam zouden zijn in het ontdekken van wat de roosterdruk steeds verder doet toenemen. Men zoekt onder interne druk instrumentele oplossingen voor (veronderstelde) weerbaarheidsproblemen door in te zoomen op klachten van individuele medewerkers die onder druk staan. Hiermee ziet men over het hoofd hoe zij zelf in hun zoektocht naar oplossingen meebewegen in een organisatiepatroon dat stimuleert om

te zwichten voor interne druk ten koste van prestatie en gezondheid. Dat die veronachtzaming hen ervan weerhoudt om zinvol met het weerbaarheidsvraagstuk bezig te zijn, kan juist op termijn leiden tot grote klachten. Zie hier de raadselachtige slang die in haar eigen staart bijt. De crux is dat klachten ‘het’ probleem vormen als men vanuit die overtuiging blind wordt voor signalen die tonen dat wat er werkelijk toe doet uit vizier raakt. Hier keren we terug naar het ‘leven’.

Over leven

Met een dominante klachtenfocus wordt voorbij gegaan en daarmee geen recht gedaan aan de levens van politiemensen, die in het teken staan van enerverende, nu eens zingevende, dan weer frustrerende, vaak ontvucherende en soms peilloos ingrijpende gebeurtenissen. Politiemensen proberen al reddingzwemmende zelf het hoofd boven water te houden in de woelige wateren van de politiecontext. Door een nauwe focus op dat hoofd-boven-water-houden, raakt het reddingzwemmen uit beeld. Terwijl dit laatste essentieel is om te begrijpen *waarom* en *waartoe* ze soms kopje ondergaan – en kunnen verdrinken. Tellen *hoe vaak* men kopje ondergaat, geeft slechts zeer beperkt informatie zolang het reddingzwemmen over het hoofd wordt gezien.

In bovenstaande metafoor van reddingzwemmen staat het kopje-ondergaan voor klachten. Het reddingzwemmen staat voor het volbrengen van wat in het leven van de desbetreffende politiemensen richtinggevend is, van grote waarde is. Ik kom politiemensen tegen die regelmatig kopje ondergaan, soms met een drenkeling en soms, al dan niet bewust, met lege handen. Ik zie hoe drenkelingen aan boord of aan wal worden gebracht. Soms zie ik drenkelingen uit handen glippen, of zie ik wat ooit naar de bodem is gezonken. Uit de metafoor stappend gaat het in politiewerk om aangrijpende situaties zoals suïcides, familiedrama’s en ontvoeringen, ernstige verkeersongevallen, zedenmisdrijven, onopgeloste moorden, integriteitsschendingen,

corruptie, belangenverstrengelingen en andere misstanden; die leiden tot verwonding, diepe ontgoocheling – en soms ook zingeving en euforie.

Het overdrachtelijke reddingswerk van politiemensen betreft, naast het avontuurlijke karakter, bescherming bieden of rechtvaardigheid brengen, weerstand bieden tegen dreigende schade, of het opsporen van die dreiging. Richting geven aan het eigen handelen vanuit de door hen ervaren waarden, lijkt onherroepelijk gepaard te gaan met wat we geneigd zijn te scharen onder klachten (zie voor illustraties Brepoels en anderen, 2015). Wat genegeerd wordt, is dat een vorm van lijden en daarmee klachten helpt om in verbinding te blijven met het richtsnoer van die waarden. Anders gezegd: in het lijden worden waarden manifest, juist onder druk als men ervan weg

dreigt te drijven. Volgens Frankl (2020) biedt lijden een mogelijkheid om de persoonlijke essentie van het leven te ervaren, onder alle omstandigheden – en daarmee de betekenis van het leven te (her) ontdekken. Lijden is in dat opzicht functioneel te noemen, namelijk om een zinvol leven te leiden. Dorsman (2023) zegt hierover in een studie naar weerbaarheid van ambulancepersoneel: “De kunst zit hem in het opbouwen van interne capaciteit en competentie om moreel lijden te accepteren, te hanteren en te herstellen, in plaats van simpelweg te proberen de externe stressoren te elimineren of te verminderen.”

Politiemensen worden zowel in onderzoek als in de praktijk vaak gecategoriseerd in twee (of meer) groepen waarin ‘weerbaar’ tegenover ‘kwetsbaar’ komt te staan, op basis van al dan niet gerapporteerde klachten. Daarmee krijgen alle politiemensen die lijden aan klachten het label ‘kwetsbaar’. Hier zitten dus ook mensen tussen die in hun lijden werken aan een competentie die zij nodig

hebben om succesvol te zijn in hun werk en leven. Als we niet uitkijken, gooien we het kind weg met het badwater. Lijden en klachten vormen op een andere manier aanknopingspunt om weerbaarheid te onderzoeken dan gebruikelijk in internationaal onderzoek onder politiemensen. Scores op vragenlijsten, bepalingen van bloedwaarden en hartslagindicaties zeggen iets over kopje onder (dreigen te) gaan, maar weinig tot niets over hoe men dat kopje-ondergaan ervaart of de betekenis daarvan. Wie of wat heeft de redding zwemer geprobeerd te redden? Waardoor dreigt iemand kopje onder te gaan? Of gaat men niet kopje onder door aan een boei te hangen? Zwemt men niet meer of begeeft men zich überhaupt niet in het water?

In de politieorganisatie en ook in empirisch onderzoek is een ander type vraag leidend dan bovenstaande. Sommige mensen ontwikkelen PTSS, maar de meesten niet; en de aandacht gaat uit naar vragen als: waarom overkomt dit de ene politimedewerker wel en de andere niet? Op zich is dit een logische vraag, al dreigt hier van meet af aan een tunnelvisie waarbij de betekenisvolle context van iemand met bepaalde klachten volledig uit beeld verdwijnt. Twee politiemensen stappen nooit in precies dezelfde situatie, ook niet bij één en hetzelfde incident. Een forensisch onderzoeker die na een slechte nacht vermoeid op een Plaats Delict een uiteengereten knuffelbeest vindt dat lijkt op de knuffel van een onlangs overleden dierbare buurjongen en daardoor afgeleid raakt, begeeft zich in een heel andere context dan de directe collega die tot frustratie van de eerste komt assisteren. De laatste, een nieuwe collega, weet essentiële biologische sporen veilig te stellen die de vermoeide, ervaren collega tot grote schaamte over het hoofd heeft gezien. Dit betreft heel verschillende ervaringen van twee politiemensen op dezelfde Plaats Delict.

‘Geen klachten ontwikkelingen’
lijkt eerder op niet leven – en
hoe weerbaar is dat? Leven
zonder klachten te ontwikkelen:
is dat de heilige graal?

Problematisch uitgangspunt in weerbaarheid

Een oppervlakkige beantwoording van bovenstaande vraag over wie wel en wie niet PTSS krijgt, gaat voorbij aan wat zich aandient en voltrekt in de levens die politiemensen leiden. Als psychiater bezinnend op zijn eigen ervaringen in concentratiekamp Auschwitz, stelde Frankl dat gevoelige mensen meer leken te lijden, maar daar tegelijkertijd minder beschadigd door leken te raken (2020, p. 51 -53). In lijn hiermee toont een grote meta-analyse dat mensen die post traumatische groei doormaken in hun groeiproses kampen met PTSS-gerelateerde klachten (Liu en anderen, 2017). Deze onderzoekers trekken vervolgens de conclusie dat mensen die post traumatisch groeien alsnog behandeling nodig hebben. Dat deze resultaten tonen hoe problematisch het is

om in empirisch onderzoek (en praktijken!) alle mensen met klachten onder één categorie af te zetten tegen een categorie zonder klachten, concluderen zij opmerkelijk genoeg niet. Ondertussen wordt met het vangen van uit hun context getrokken mensen in tegenover elkaar geplaatste hokjes de assumptie bevestigd dat er wel degelijk categorieën mensen bestaan die verschillen in de mate waarin zij beschikken over het ding weerbaarheid; en dat het al dan niet ervaren van klachten hierover uitsluitsel geeft. Dit heeft verregaande implicaties die schadelijk uitpakken in de praktijk. Want bovenstaande assumptie stuurt niet alleen de formulering van onderzoeksvragen, de keuze voor methode en design, de analyse van verzamelde data en uiteindelijk de conclusies die men trekt. Wetenschap staat niet op zichzelf; zij brengt verandering teweeg in praktijken en mensen die ze onderzoekt.

Zo werken resultaten uit onderzoek door in beleid en praktijk van de politie, die in kritische omstandigheden opereert. Bevestiging van bo-

venstaande assumptie voedt voortdurend de raadselachtige slang. Politiemensen worden beoordeeld, niet in de laatste plaats door elkaar en door zichzelf, op basis van klachten – die hen ‘verminderd weerbaar’ (zouden) maken. Bang voor een veroordeling zijn zij vaak uitermate huiverig voor klachten. Ik zie hoe een groot zelfreflectief vermogen van instromende studenten (zie Tjassens, 2023) vermorzeld dreigt te worden onder de noemer ‘prinsessen-’ of ‘puddinggeneratie’. Steeds krachtiger bijt de slang in haar eigen staart. Ze staat op gespannen voet met het leren lijden dat essentieel is voor ontwikkeling en onderhoud van de in essentie morele professionaliteit van de politie (Nap, 2012). Waardevolle studenten (en agenten, rechercheurs, leidinggevenden, ...) zie ik in woelige wateren afdrijven, worstelend tegen een dreiging om als ‘verminderd weerbaar’ buiten spel te worden gezet.

..richten we ons niet bij voorbaat op categorieën van weerbaarheid tegenover kwetsbaarheid, maar brengen nader in beeld wat er allemaal komt kijken bij het kritische presteren van politiemensen.

In gesprekken met worstelende politiemensen volg ik signaalwoorden die zij gebruiken en voor mijn ogen oplichten of in mijn oren naklinken. Letterlijk. Ik leg het signaalwoord dan terug. Regelmatig gaat dit gepaard met sensaties die ik registreer, gevoelens die zich aandienen als angst, boosheid en verdriet zonder dat ik zelf op dat moment bang, boos of verdrietig ben. Ik pik van alles op wat regelmatig op een later moment ontward dient te worden. Een aantal casussen die ik nu aan het onderzoeken ben, grijpt mij aan. Het volgen van signaalwoorden en sensaties die ik hierbij registreer, roept twijfel en onzekerheid bij mij op, omdat ik kijk in troebele wateren. Het gaat om diep weggezongen dingen die in mijn contact met de betrokken politiemensen naar boven drijven maar onbesproken blijven – en het daglicht niet kunnen verdragen. Ik zoek naar manieren om beter waar te nemen wat drijft en wat op de bodem terecht is gekomen, terwijl de vragenstellers mij verzoeken te adviseren over het kopje-ondergaan. Dit komt vaker

voor, ik weet weer eens niet waar ik contact mee maak en ook nog niet precies hoe ik dat moet benaderen.

Vinden van mijn uitweg in onderzoek

Naar de Waal turend registreer ik hoe diep van binnen zich iets in mij roert bij het ervaren van het schrille contrast tussen wat ik waarneem bij politiemensen en hoe weerbaarheid aan de oppervlakte wordt 'afgehandeld' als ding, vanuit belangen die schadelijk kunnen uitpakken. De interne druk die ik zelf ervaar leidt me tegelijkertijd van deze bezinning af, in een onttembaar lijkende hectiek. Ik woeker met tijd om onderzoekers en studenten te begeleiden, manuscripten te beoordelen, schrijfdeadlines te halen, onderwijs te verzorgen, bijeenkomsten en overleggen bij te wonen en te organiseren; en zelf onderzoek te blijven doen. De kunst is om de hectiek af en toe op afstand te houden en een serene ruimte te creëren voor mezelf en voor directe collega's, om heel precies te luisteren naar wat ervaren, beleefd en gedacht wordt, dat te ontwarren, waar zinnig ordening aan te brengen en logica te ontdekken. Waar behulpzaam en mogelijk doen we dat in gezamenlijkheid. Soms lukt dat in open uitwisseling met betrokken politiemensen. Die bezinning en uitwisselingen gebeuren tegen de stroom in: 'het systeem' van de organisatie bevordert de hectiek en niet de ontwikkeling van onze kunst (Botke en anderen, 2023). Wat mij in die uitwisselingen opvalt is dat ultieme prestaties voor de mensen die ik onderzoek niet liggen in het bereiken van een klachtenvrije loopbaan – niet bij politiemensen, niet bij docenten en ook niet bij mijzelf of mijn collega onderzoekers. We willen allemaal verschil maken, van betekenis zijn, de wereld misschien maar een heel klein beetje beter maken. Als die prestatie komt met het oplopen van psychische klachten, dan is dat een bittere pil. Het leren omgaan met bittere pillen vraagt iets anders dan het vóór alles willen vermijden van die bittere pil. En één ding komt steeds weer naar voren: zonder ervaren betekenis gaat het geen van ons goed. Daar krijgen we pas echt last van.

Wat mij verder opvalt, is dat de uitwisselingen niet gaan over 'weerbaar' of 'kwetsbaar', deze komen niet tegenover elkaar te staan. Wanneer ik hier verder op in zoom, constateer ik dat die dualistische manier van kijken, in tegenstellingen, een angel is waar het dwaalspoor naar de raadselachtige slang begint. Een hardnekkige angel. 'De' tegenstelling – van geest tegenover lichaam, verstand tegenover gevoel – is veelvuldig bekritiseerd, maar blijft voortdurend opduiken; soms in een nieuw jasje. Zo schrijft men in hersenonderzoek die tegenstellingen toe aan de lateralisatie van beide tegenover elkaar geplaatste hemisferen (zie voor een indrukwekkend overzicht McGilchrist, 2009). Opnieuw een tegenstelling dus, ditmaal tussen hemisferen. Al die empirische onderbouwing is gebaseerd op onderzoek vanuit een dualistisch perspectief, van vraagstelling tot en met conclusie. Dit wil niet zeggen dat het de enige manier van kijken is; zo is in de wiskunde de tegenstelling ontstaan met de introductie van het (in zekere zin niet-bestaande) getal 0 (Kramer, 2011).

Hiermee is geenszins aangetoond dat de mensheid tot dualisme veroordeeld is, ook niet met ons gelateraliseerde brein. Want hoe zeer men nu ook geneigd is tegenstelling te ondervinden, deze wordt niet *geïmpliceerd* door verschillen en contrasten – die bij aandachtige waarneming kunnen leiden tot verrassende ervaringen (Smit, 2016). Onderzoekers hebben dan ook (hetzij minimale) verbindingen tussen de hemisferen geconstateerd (McGilchrist, 2009). Die verbindingen geven wellicht de fascinerende mogelijkheid om contrasten bewust te ervaren met het bijzondere waarnemingsapparaat van ons brein. Ik vraag me af wat er zou gebeuren wanneer we in de wetenschap voorbij bewegen aan die doorgewinterd dualistische manier van waarnemen en interpreteren; en naast de op (taal)beheersing gerichte, analytische linker hemisfeer de rechter bevorderen. Wat zouden we dan ontdekken? En ook: *hoe* moeten we dit doen? Misschien wel precies zo: door het vermogen meer aan te wenden van de rechter hemisfeer (gehele, creativiteit, sensitiviteit, ritme). In samenwerking met de linker.

Bij de leerstoelgroep Humanisme en Sociale Weerbaarheid van de Universiteit voor Humanistiek exploreren we met het toepassen van hermeneutische methodes (rechter hemisfeer) in data-gedreven empirisch onderzoek (linker hemisfeer). Daarbij richten we ons niet bij voorbaat op categorieën van weerbaarheid tegenover kwetsbaarheid, maar brengen nader in beeld wat er allemaal komt kijken bij het kritische presteren van politiemensen. Gebruik makend van een rizomatische bril komt samenhang in beeld zonder uit te gaan van tegenstelling. Dit vraagt een omslag van denken in termen van elkaar uitsluitende factoren (het één *of* het ander) naar verbindingen (het één *en* het ander) (zie Oostveen, 2020). Welke implicaties dit heeft voor empirisch onderzoek, met onderzoeksvragen en uitwerkingen daarvan in design, analyses en verslaglegging, is een uitdagende opgave. Mijn onderzoeksopgave vraagt vóór alles zuiverheid; dat ik mezelf, mijn doelstelling en mijn eigenbelang voortdurend blijf onderzoeken. Daar moet ik transparant over zijn, want wetenschap staat immers niet op zichzelf en komt met een morele verantwoordelijkheid. De hierbij horende verslaglegging komt niet tot zijn recht in wetenschappelijke tijdschriften met productverslagen die met louter logische taal de linker hemisfeerbeheersing en tegenstellingen verder aanmoedigen. Ik onderzoek niet alleen met de linkerkant van mijn hersenen wat politiemensen vermogen in het leren lijden; en hoe zij dat aanwenden in hun waardevolle verbindingen. Bij dit complex gelaagde onderzoeksproces ben ik geheel betrokken. Ondertussen veroordeel ik mezelf niet tot de kwetsbare categorie met mijn spanningsklachten, verdriet en slaapgebrek. Creatief ga ik aan de slag met wat zich aandient, omdat daar mijn spoor loopt naar meerwaarde en betekenis. Al tast ik nog in het duister over hoe dat er precies uit gaat zien, mijn richtsnoer is rechtdoen aan politiemensen door ze naar mijn vermogen te onderzoeken. En dat is toereikend om niet weg te drijven als ik kopje onder ga.

De meest passende afsluiting van deze verslaglegging komt uit een lied (John Legend):

All of me
My head's under water
But I'm breathing fine

Annika Smit is Bijzonder hoogleraar Weerbaarheid bij de politie (Universiteit voor Humanistiek) en Lector Weerbaarheid (Politieacademie)

Noot

1. Dank ben ik verschuldigd aan Harry Kunneman, Manuela Kalsky en mijn vader Jan Smit †, die allen op hun eigen wijze mij tot inspirerende steun zijn geweest in dit schrijfproces.

Bronnen

- Bakker, H. (2008). Weerbaarheid in hoog-risico beroepen. In H. Bakker, *Weerbaarheid voor reddingswerkers*. Den Haag: SDU Uitgevers.
- Beek, I. van, Taris, T.W. & Schaufeli, W.B. (2013). *De psychosociale gezondheid van politiepersoneel*. In opdracht van het WODC: Ministerie van Veiligheid en Justitie,
- Beeris, C. E., Niemeijer, A & Machielse, A. (2021). Count your life by smiles and tears: an integrative review on resilience and growing older. *Gerontology & Geriatric Medicine*, 8: 1–10.
- Botke, J. en anderen (in voorbereiding). *Leren van en met elkaar in het Kenniscentrum Mens & Politieorganisatie*.
- Brepoels, M., Slagmolen, N., & Smit, A. (2015). *Veerkrachtige verhalen*. Den Haag: Boom Criminologie.
- Brink, G. van den, Hendriks, W., Hulst, M. van, Maalsté, M. & Mali, B. (2015). *Een onderzoek naar de morele weerbaarheid van Nederlandse politiefunctionarissen*. Den Haag: Boom Criminologie.
- Chmutina, K., Lizarralde, G., Boshier, L., & Dainty, A. (2014). *The reification of resilience and the implications for theory and practice*. REAL CORP 2014 Proceedings/Tagungsband.
- Dorsman, M. (2023) *Wie zorgt er voor de ambulancebroeder die net een kind heeft zien sterven? Een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van ambulancepersoneel met de zorg die zij ontvangen om psychische klachten als gevolg van*

- hun werkzaamheden te voorkomen*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek (scriptie).
- Frankl, V. E. (2020). *De zin van het bestaan*. Rotterdam: Ad. Donker. [Oorspronkelijke titel: *Ein Psycholog erlebt das Konzentrationslager* (1946). Wenen: Verlag für Jugend und Volk.]
- Geest van der, J. (1995). *Hoe gaat 't? Vijf opmerkingen over medische antropologie en ethnocentrisme*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (oratie).
- Hamersma, H. (2008). *Voorbij alle woorden. Fluisteraars van het onzeggbare*. Deventer: Ankh-Hermes bv.
- Holling, C. S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4: 1-23.
- Janssens, K. M. E., van der Velden, P. G., Taris, T. W., & van Veldhoven, M. (2021). Resilience among police officers: A critical systematic review of used concepts, measures, and predictive values of resilience. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 36(1), 24-40.
- Kim, P., Smit, A. S., & Machielse, A. (in voorbereiding). Clarifying moral resilience for policing: an integrative review.
- Kramer, G. (2011). *Als ik kon toveren... Doorn: Monkeyminds*.
- McGilchrist, I. (2009). *The Master and His Emissary: The Divided Brain and the Making of the Western World*. USA: Yale University Press.
- Meershoek, G., Slagmolen, N., & Smit, A. (2020). *Zorg voor politieke integriteit: Disciplinaire onderzoeken onder de loep*. Den Haag, Nederland: Boom Criminologie.
- Modica, M., & Reggiani, A. (2015). Spatial Economic Resilience: Overview and Perspectives. *Networks and Spatial Economics*, 15, 211–233. <https://doi.org/10.1007/s11067-014-9261-7>.
- Nap, J. (2012). *Vragen naar goed politiewerk: belangstellend ontwikkelen van de alledaagse praktijk*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek (academisch proefschrift).
- Oostveen, D. F. (2020). *Hermeneutical explorations of multiple religious belonging*. Amsterdam: Vrije Universiteit (academisch proefschrift).
- Rietveld, N. (2015). *Voorkomen is beter dan genezen. De geestelijke gezondheid van militairen en politiemensen: risico's en beschermende factoren*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Smit, A. (2022). *Onderzoek politie weerbaarheid. Een wetenschappelijke ontdekkingsreis*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek (oratie).
- Smit, A. (2016). *Tonen van politieprofessie: over treffen van de mens*. Apeldoorn: Politieacademie (lectorale rede).
- Smit, A. S., Gersons, B. P. R., den Dekker, M., Mouthaan, J., & Olf, M. (2013). *PTSS bij de politie – een beter beeld: 16 jaar politepoli, 1000 gebruikers*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Smit, A., Slagmolen, N., & Brepoels, M. (2015). *Weerbaarheid onderzocht: over menselijke processen in het politiewerk*. Den Haag: Boom Criminologie.
- Smit, A., Slagmolen, N., Bronkhorst, C., van den Goor, J., & Meershoek, G. (2019). *Het lekken van vertrouwelijke politie-informatie. Aard, omvang en ernst van het fenomeen bij de Nationale Politie en de Koninklijke Marechaussee*. Den Haag, Nederland: Boom Criminologie.
- Smit, A., Struijs, J., & Tops, P. (2012). Professionele Weerbaarheid. *Cahiers Politiestudies*, 23, *Geweld en Politie*: 107-115.
- Sollie. (2017). *Alledaagse magie. Mentale weerbaarheid van kinderporno- en forensisch rechters*. Leuven: Universiteit Leuven (academisch proefschrift).
- Tjassens, S. (2023). *Grip in het leren van het politievak. Een verkennend onderzoek naar welke grip de PO21-studenten van basisteam Arnhem-Noord ervaren in het leren van het politievak*. Apeldoorn: Politieacademie (scriptie).
- Torre, E.J. van der, Gieling, M., Tannous, T., Holvast, R. & Os, P. van (2014). *Over de grens: Een empirische studie naar arbeidsgerelateerd geweld tegen politiemensen in werk- en privé-tijd*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Velden, P.G. van der, Rademaker, A.R., Vermetten, Er., Portengen, A.M., IJzermans, J.C. & Grievink, L. (2013). Police officers: a highrisk group for the development of mental health disturbances? A cohort study. *BMJ Open*, 3:e001720.
- Zautra, A. J., Hall, J. S., Murray, K. E. (2010). Resilience: A new definition of health for people and communities. In J.W. Reich, A. J. Zautra, & J. S. Hall (Eds.), *Handbook of Adult Resilience* (pp. 3-29). New York: Guilford Press.